

SEVDASININ GÖZÜNDƏ KÖZƏRƏN ABİDƏ QADIN

Fədakar ana,

nümunəvi pedaqoq, sədaqətli, etibarlı dost, səmimi, qayğıkeş, mərhəmətli, duyğusal insandır. Bu kamil, mükəmməl şairin, publisistin bir çox əsərlərində gəncərə, vətən övladlarına öyüdü, nəsihəti, yaşadığı təzadlı ömrünün acılı-şirinli gün-güzari real həyatdan aldığı böyük təcrübəyə söykənir. Elə bu səbəbdən də Sona Çerkəzin poetik təsvirləri oxucuya gərək nağıl, dastan, roman təsiri bağışlayır. Bu yerdə fikirləşirəm ki, Sözlün qüdrətini, onun təsirini, dəyərini Sözlə sirdaş olanlar, Sözlə həyatını yazanlar, Sözlə dərđini ovudanlar, Sözlə bütün acılara, ağrılara qalib gələn Sona Çerkəz timsallı insanlar bilər. Bir qədər əvvəldə dediyim kimi, mən Sona xanımı gərəkədən abidə qadın kimi tanıdım...

Bu nəcib xanım valideynlərinə, doğmalarına, onların da şəxsinə yurduna, elinə bağlı bir övladdır, vətən aşığıdır. Ata-anaya əlahiddə bağlılıq, sədaqət, insanlara sevgi, ləyaqət, mərhəmət hissi ilə yaşayan, duyğusalıqla yazıb-yaradan ziyalı vətəndaşdır. Bunlar Sona Çerkəzin təbiətindən gələn doğallıqdır.

Sona Çerkəz bütün insanları xeyirxah, mərd, sözübütöv, sədaqətli görmək istəyir. Fəqət, həyat belə bir mükəmməlikdən uzaq olan insanlardan, etibarsız, vəfəsiz doğmalardan, dostlardan da xali deyil.

necə ictimai əhəmiyyət kəsb etməyə bilər!..

Mən burda hər iki ustad şairin adını təsadüfən çəkmədim. Sona Çerkəzin şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında onların fikirləri, düşüncüləri, ədəbi cəmədən ötrü də maraqlıdır. Sonanın ailə dəyərlərinə sədaqəti, etibarlı Bəxtiyar Vahabzadəni məftun etməsəydi, yazmazdı ki: "Sona xanım, ay mənim millətimin müəssir Burla Xatunu, Banuçiçayi, Həcəri, Siz bu yazınızla məhəbbət və sədaqət rəmzinə çevrilib, öz kitabınızın qəhrəmanını oldunuz. Axı əsl türk Xatunu ömrü-gün yoldaşına bəslədiyi böyük sevgisində və ona olan sonsuz sədaqətində həmişə qəhrəman səviyyəsinə yüksəlmişdir"...

Sona xanım hələ ilk kitabı "Çerkəzli-Çerkəzsiz günlərim"lə Çerkəz müəllimi tanıyanları və tanımayanları çox duyğulandırdı. Bu kitab Çerkəzin vəfəli, etibarlı Sonasına böyük hüsn-rəğbət qazandırdı. Vaxtilə Nahid Hacızadə AZ.TV-də Çerkəzin ildönümü münasibətilə haqqında "Xatırlananlar" verilişini ərsəyə gətirdi. İldönümü Universitetdə, Filologiya fakültəsində qeyd olundu. Tədbirdə iştirak edənlər Çerkəzin bir alim, şəxsiyyət olaraq mənəvi ucalığından, Sona xanımın Çerkəzsiz günlərindən ürək yangısı ilə çıxış ediblər. Elə o vaxtdan Çerkəz Quliyev özünün cismani yoxluğundan sonra yeni həyatına, mənəvi ömrünə başladı. Qadın ondan sonra fədakar bir ömür yaşadı. Bu ömürdə bir məhəbbət dastanı yaratdı... Qadın sevdise, o, ürəyində göyərib kök atan bu eşqi çirkablardan qoruyaraq onu zirvədə saxlayır, yaşadır, yaşayır...

Sona xanımla vaxtaşırı söhbətlərimizdə

onun yaddaşından süzülən əsrarəngiz həyatı barədə hekayətləri mənə çox duyğulandırır. Burda dostlarından birinin adını xüsusi məhəbbətlə çəkməsi də mənə xoş təsir bağışladı.

Deyir, hazırda qardaş Türkiyə Universitetlərinin birində fəaliyyət göstərən, vaxtilə iş yoldaşı olmuş professor Tamella Abbasxanova-Əliyeva Çerkəz müəllimin yeganə həmkar dostlarından ki, onsuz yaşadığımız 25 ildə nə mənə, nə Çerkəzi, nə də övladlarımızı unutmadı. Hər vaxtlə ağrıyan həyatıma Sözlün qüdrətilə dayaqlı olmağa çalışdı... Bəli, dostcanlı, etibarlı Tamella xanım Sona Çerkəzin yaradıcılıq istedadına bələd olduğundan onun Türkiyənin bir çox şəhərlərində olan tədbirlərə qatılmasına imkanlar açdı. Onu qardaş ölkədə tanıtdı. Bundan sonra Adana, Tokat, Nixsar, Əskişəhərdə keçirilən konfrans, simpoziumlarda iştirakına dövətlər gəldi.

Sona Çerkəzin qatıldığı bütün tədbirlərdə türkçülük amallı çıxışları böyük coşuqla qarşılandı. İqdırda Xocalı faciəsi ilə əlaqədar "İqdır-Azərbaycan Cəmiyyəti"nin dəvəti ilə iştirak etdiyi anım tədbirində özünün ağırlı, həm də parlaq çıxışı, milli faciəmizə həsr etdiyi şeirləri bütün salonu ayağa qaldırdı... İllər öncə Türkiyənin Azərbaycandakı səfirliyinin Humanitar şöbəsinin rəhbəri Seyid Əhməd Arslan Sona Çerkəzin "Ölümlər son demək deyil" kitabını çap etdirərək Azərbaycan Yazıçılar Birliyində təqdimatını keçirmişdir. Çıxış edənlər (professorlar - Qəzənfər Paşayev, İfrat Əliyeva, Aysəbə Əlizadə...) kitab haqqında, Sona Çerkəzin yaradıcılığı, eləcə də onun əsl Azərbaycan xanımına xas olan ali keyfiyyətlərindən bəhs etmişlər. 2018-ci ilin iyul ayında Türkiyənin Tokat Yazıçılar Dərnəyinin Başkanı şair, yazar, araşdırmaçı, nəhayət, gözəl insan Hasan Akarın təşəbbüsü ilə Sona xanımın "Sözdür mənim sirdaşım" kitabının geniş təqdimatı keçirildi. Tədbirdə Azərbaycan Dövlət Televiziyası "Turan" ədəbi proqramının Baş redaktoru Zərnişan xanım Azayeva Sona Çerkəzlə bərabər idi. Bunlar onu deməyə imkan verir ki, Sona Çerkəz mükəmməl bir şəxsiyyət, pedaqoq, şair, fəal vətəndaş, torpağını sevmən, milli ideallara bağlı olan azərbaycanlı kimi ictimai həyatımızda tanınır və sevilir.

Qeyd etdiyimiz kimi,

Sona Çerkəz Universitetdə bir övlad məhəbbətilə bağlandı. Universitet də bu nəcib, alicənab insanın, pedaqoqun əməyini yüksək dəyərləndirdi. 2019-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin 100 illiyi münasibətilə "Yubiley medalı" ilə təltif olunanların sırasında Sona Çerkəzin də adı vardı. Düşünürəm, bu mükafat onun üçünə indiyə qədər aldığı "Fəxri Fərman"lardan, ödüllərdən daha əzizdir...

Onu da duyuram ki, Sona Çerkəzin taleyi ilə barışması, özünün özü ilə mübarizəsindən yarandı. Bu fədakar xanım bir daha dərk etdi ki, həyatda hər şey hərəkətdə olduğundan fəaliyyətə, qaynar işlərə ara vermək, adamı ətalətə sürükləyir. İnsan daim işləməyə, çalışmağa, yaşamağa və yaşatmağa borcudur. Həyatın mənası da məhz onun sirlə, əsrarlı olmasındadır. Sevdasının gözündə közərən Sona Çerkəzin həyatı belə bir əsrarəngizliyin təcəssümüdür...

*Səfəq Nasir,
yazıçı, publisist, filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru*

(əvvəli ötən sayımızda)

Sona Çerkəzlə onun Universitet həyatından çox danışmışıq. Belə məqamlarda onu həmişə diqqətlə, bir qədər də alüdəliklə dinləmiş, müsahibimin saflığına, qədircəşliyinə, unutulmuş olmasına qibtə etmişəm. Xəbər alanda ki, Universitet Sızdən ötrü hansı maraqları kəsb edir... Həmin anda elə bil ayın qabağını almış buludlar pərən-pərən olur. Gözlərinin işığı üzünə təbəssüm kimi saçılır... Deyir, ADU Çerkəzlə mənim ikinci evim olub. İllərlə onunla bu evin qapısından böyük sevinclə, ürək açıqlığı ilə keçib, həmin fərəhlə də öz yuvamıza qayıtmışığıq. O, təkcə həyat yoldaşım deyil, dostum, həmkarım, dərddəşim, sirdaşım idi... O, gözlərini əbədi yuman günü 3 iyunda dolu yağdı. Yayın belə bir cırhacırında dolu Şuşada, Gəncədə yağar, Saatıda yox ki. Həmin gün göydən do-

lu yox, sanki daş yağdı... Onda düz 7 gün onu gözlədim, ölümünü qətiyyətlə qəbul etmədim...

Çerkəzin vəfatı

bütün universitetdə, ələlxüsus da işlədiyi filologiya fakültəsində ağır qarşılandı. Ondandan sonra Universitetə arxa qapıdan girib-çıxırdım, heç kəslə rastlaşmaq, ağır kədərilmə kimisə qəmləndirmək istəmədim. Həmin vaxtlarda İfrat Əliyeva mənə çox dayaqlı oldu. Tofiq Hacıyev deyirdi ki, Sona dərđini də mədəni çəkir, heç kəsin qarşısında əyilmir... Onsuz uzun illər çox ağır yaşadım, çox çətinliklə olsa da, valideynlərim və qardaşlarım Fizulinin, Fəzlinin sayəsində ayaqda dura bidim. Bununla belə, Çerkəz olmayan Universitetdən küsdüm. Professor Ədibə Paşayevanın rəhbərlik etdiyi kafedra ilə çalışdığım Humanitar fakültələr üzrə rus dili kafedrası birləşdikdən sonra o, mənə universitetlə barışdırdı, bundan sonra yaşamağa, işləməyə, fəaliyyət göstərməyə, konfrans və simpoziumlarda iştirak etməyə ruhlandırdı. Ədibə xanım ürəyimin sınıqlığını bildiyi üçün həmişə mənə diqqət göstərirdi. Elə işlədiyim kafedranın əməkdaşları da mənə qarşı həmişə mehriban, həssas olublar. Hər zaman onlarla rahatca dərđləşir, bölüşürəm. Yadlar məndən yorulmadı, amma bəzi yaxınlarımız usandılar. Bal arıları gülə qonan tək, onlar da eləcə qondular üstümə, güllər solan tək qaçıb getdilər...

Sona Quliyevanın tədqiqat sahəsi rus dilinin metodikasındır. O, müxtəlif illərdə bir çox elmi məqalələrlə "Dil və ədəbiyyat", "Çağrı" folklor jurnalında çıxışlar etmişdir. Eyni zamanda bir sıra elmi əsərlərin, o cümlədən "Rus dilinin tədrisində tərcümənin rolu" (2003), "Milli auditoriyada rus dilinin tədrisi" (2004), "Rus dilinin intonasiasının və ritikasının üzərində iş" (2007), "Rus feillərinin tədrisi prosesi" (2008) kimi monoqrafik əsərlərin müəllifidir.

Sona Quliyeva müxtəlif vaxtlarda ölkəmizdə və qardaş Türkiyədə keçirilən konfrans, simpozium, kurslar, treninqlərə qatılıb. Bu məqamda onların sırasında bəzi mövzular diqqətimi cəlb edir: "Qloballaşma şəraitində müasir pedaqoji elmin aktual problemləri" adlı Beynəlxalq elmi-praktik konfrans (Bakı, 2010), "Gülsüm Çingizin şeirlərində bədii təsvir vasitələri" (V Beynəlxalq Uşaq və gənclik Ədəbiyyatı simpoziumu), "Uşaq yazarı Fatih Ərdoganın "Onu sevirməm" əsərinin dil və üslub xüsusiyyətləri haqqında" (VII Beynəlxalq Uşaq və Gənclik Ədəbiyyatı simpoziumu (Türkiyə)... Barəsində qardaş ölkəmizin mətbuatında geniş məqalələr dərc olunub. Özü də bir çox mövzularda qələmə aldığı bədii, publisistik əsərləri ilə Türkiyənin qəzet və dərgilərində çıxışlar edib...

Sona Çerkəz Azərbaycan qadınına xas olan ən gözəl xüsusiyyətlərə malik bir şəxsiyyətdir.

Odur ki, şair Sona Çerkəz özünün poetik düşüncəsində belələrini tənqid etməkdən də çəkinmir. Yazır ki:

**Həyat məktəbində öyrəndiklərim,
Dünyanı gözümdən bir az da saldı...
Evimin başına keçirdiklərim,
Bir-bir dönük çıxıb uzaqda qaldı...**

Yəni mənfəətmiş həyatda hər şey? Mənim ağılım bunu hələ də kəsmir. Yanımdan-yöremədən çəkilməyənlər, İndi bir meh qədər qarımada əsmir...

Hərçənd, 15-dən çox şeir kitabının müəllifi olsa da, Sona Çerkəz özünü şair hesab etmir. Amma Bakı Dövlət Universitetində Humanitar fakültələr üzrə Rus dili kafedrasının baş müəllimi Sona Çerkəz şairdi, özü də dərđ şairi. Xatırlatmaq istərdik ki, şeir yazmağı, şair dilində danışmağı xəyalından belə keçirməyən Sona müəlliminin uzun illər bir cüt göyərçin kimi qoşa ötdükləri yarını, həyat yoldaşını zalım fələk qəflətlən soyurub aparandan sonra ruhunu, qəlbini vəhlə gələn bir şairlik sardı. Sonanın yar itkisi, dost itkisi ürəyini, bütün varlığını sızım-sızım sızlatdı. Bu acılar, yangılar söz-söz, misramisra bir sevgi marşına çevrildi, onu oxuyanların, duyanların ruhunu inlətdi. Onsuz qaldığı həyatda adlarını cüt-ləşdirdi, ədəbi mühitdə Sona Çerkəz kimi tanındı. Bir ömürdə iki ömrü yaşamaq Sona xanımın mənəvi amalına çevrildi.

Çerkəz müəllim Sonanın bütün poetik əsərlərinin qəhrəmanı, sevrək vəsf etdiyi ideal obrazı oldu. Belə düşünürəm ki, Sona Çerkəz, Füzulidən üzü bəri dərđ şairlərinin poetik incilərindən dərs aldı, onların mənəvi övladlarından biri oldu. Bəxtiyar Vahabzadənin təbirincə desək, "Ədəbiyyatda əsas məsələ dərđin özündə deyil, dərđin ifadəsindədir".

Şair poetik düşüncəsilə

dərđin möhtəşəmliyini görün necə bir qüdrətlə təsvir edib: "Əgər olmasaydı dəryaca dərđim, Dərđin yoxluğu mən dərd edərdim"... Sona Çerkəz də dərđin insanın həyatında necə bir mənə kəsb etdiyini bildiyindən şəxsi kədərini ictimai, mənəvi aspektdən ədəbiyyatın mövzusu edə bildi. Bu da onun yaradıcılığında özəlliklərin, milli-mənəvi dəyərlərin dağılışı olduğunu deməyə əsas verir.

Sona deyir ki:

**Qınaqlara tuş göldüm,
Dərđimdən yazdım deyə,
Kəlmələrəm sarsıldı,
Döndü vergüllər neyə...**

Sona Çerkəzi çəkdiyi ağrıları, sarsıntıları ilə özünə həmdərd sayan Nəriman Həsənzadə onu böyük ehtiramla "dərđ ortağım" adlandırır. Əgər Sonanın poeziyasında kədər həyatın acı üzündən dərs alanların (ən çox da ədəbiyyat adamlarının) qəlbini ehtizaza gətirirsə, əsərləri